

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

МІЩЕНКО МАРІНА МИКОЛАЇВНА

УДК 165.242.2:159.964.26

**РОЗУМІННЯ ТА ТЛУМАЧЕННЯ В ПСИХОАНАЛІЗІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД**

09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Харків – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Юркевич Олена Миколаївна,
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
завідувач кафедри логіки.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Рижко Володимир Антонович,
директор Центру гуманітарної освіти
НАН України;

кандидат філософських наук, доцент
Артеменко Ярослава Ігорівна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри філософії і політології.

Захист відбудеться «12» травня 2011 року о 15.15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.18 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 6, ауд. 2-55.

Із дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий «08» квітня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сероштан С. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Від початку свого виникнення психоаналіз є об'єктом вивчення для філософії, філософської антропології, культурології, психології, феноменології, герменевтики. Через складнощі у визначенні місця психоаналізу між природознавчими та гуманітарними дисциплінами виникли питання щодо ідентифікації психоаналітичної методології. Наявна критика психоаналітичного вчення заснована на вимозі визначення місця психоаналізу серед таких галузей знання, як медицина, психологія, філософія, зважаючи на протиставлення «наук про природу» та «наук про дух». Обґрунтування психоаналізу як природничої дисципліни не мало успіху, наштовхнувшись на жорстку класифікацію природничих методів, верифікацію отриманих результатів, об'єкт-суб'єктну опозицію та дослідно-лабораторну методологію дослідження. Розвиток психоаналітичної методології відбувався як на тлі виникнення нових психоаналітичних шкіл, суперечки між якими щодо ідентифікації психоаналізу призвели до кризи всередині самого психоаналізу та зумовили пошук нових теоретичних обґрунтувань психоаналітичної методології, так і в колі феноменолого-екзистенційної, соціальної, структурної, герменевтичної концептуалізацій психоаналізу.

Поняття несвідомого, центральне для психоаналізу, є складним динамічним об'єктом, який потребує для свого дослідження нового підходу, що поєднує методи феноменологічного аналізу, герменевтичного тлумачення, опису тощо. Широке трактування несвідомого виводить психоаналіз на рівень міждисциплінарного знання, яке задає певний ракурс розгляду людського буття. Психоаналітична онтологія пропонує свій погляд на зв'язок духовного та матеріального вимірів людини, на зв'язок людини й оточуючого світу, у якому людське буття постає в іншому обсязі взаємозв'язків.

Психоаналітична техніка представляє специфіку психоаналітичного процесу в тлумаченні та пошуку розуміння внутрішнього життя, що дало можливість трактувати психоаналіз як власне герменевтичну практику. Оформлення психоаналізу як герменевтики є на сьогодні актуальним завданням, розв'язання якого дало б змогу збагатити і герменевтику, і психоаналіз, відкривши нові шляхи для досліджень. Досі в літературі відсутнє чітке визначення поля психоаналітичної герменевтики, не виявлено зв'язку з іншими герменевтичними практиками, не розкрито її логіко-методологічні основи. Актуальним питанням є обмеження герменевтичної методології в психоаналізі, виявлення причин й умов виникнення нерозуміння та його статусу щодо терапевтичного лікування. А відтак, недостатнім залишається й визначення специфіки розуміння та тлумачення в психоаналізі. Необхідність поглибленого

вивчення логіко-методологічних засад психоаналітичного процесу, обґрунтування психоаналітичної герменевтики тощо зумовлена потребою у вдосконаленні інструментарію для роботи з несвідомими виявами в культурі для будь-яких дисциплін.

Ступінь наукової розробленості теми. Джерельну базу дисертаційного дослідження можна умовно поділити за такими векторами:

– корпус психоаналітичних текстів, серед яких тексти засновника психоаналізу З. Фрейда та представників сучасного психоаналізу У. Біона, М. Кляйн, Х. Сігал, Е. О'Шонессі; французької психоаналітичної школи Д. Анзье, С. і С. Ботелла, Ж.-Л. Донне, А. Жібо, П. Ракам'є; а також Р. Грінсона, П. Куттера, П. Кейсента, В. Лоха, Х. Томе й Х. Кехеле. Тексти цих авторів демонструють історичний розвиток психоаналітичної техніки та дають змогу фіксувати його герменевтичні характеристики;

– роботи як українських, російських, так і закордонних дослідників, що містять дослідження стосовно науковості психоаналізу, його філософських аспектів, а також критики та визначення місця психоаналітичної практики в культурі. Йдеться про роботи Н. С. Автономової, Г. Л. Ільїна, В. М. Лейбіна, А. А. Пружиніної, І. Ю. Романова, О. А. Ромек, О. М. Руткевича, О. В. Соколова, В. В. Старовойтова, Н. В. Хамітова; А. Грюнбаума, П. Куттера, А. Макінтайра, К. Поппера, Є. В. Вольфенштейна;

– тексти психоаналітиків, які підтримують герменевтичність психоаналітичного методу та говорять про психоаналіз як герменевтику, особливість якої зумовлена роботою зі сферою несвідомого. Мова йде про А. Лоренцера та його концепцію «глибинної герменевтики». Про можливу ідентифікацію психоаналізу як герменевтики також йдеться в роботі В. Мертенса «Психоаналіз у 90-і роки» та Г. Рейстера й В. Тресса «Емпірико-номотетичні дослідження». У цих роботах автори обговорюють взаємодію в психоаналізі двох методологій – герменевтичної й природознавчої;

– тексти представників західноєвропейської філософської традиції, у яких знайшла своє відображення герменевтична концепція психоаналізу: Ю. Габермаса та П. Рікера. У текстах Рікера герменевтичність психоаналізу виводиться з інтерпретативної діяльності аналітика (Рікер говорить про психоаналіз як про вид герменевтичної практики), а для Габермаса психоаналіз як герменевтика слугує відновленню комунікації;

– дослідження та обґрунтування психоаналітичної герменевтики за допомогою герменевтичної логіки зумовлює звернення до ідей таких авторів, як Г.-Г. Гадамер, Х. Ліппс, Г. Міш, із російських та українських дослідників – Я. І. Артеменко, П. В. Барковський, М. М. Бахтін, Г. І. Богін, А. В. Гіжа,

С. М. Квіт, В. Г. Кузнецов, В. С. Малахов, О. О. Михайлов, В. А. Рижко, Г. Г. Шпет, О. М. Шульга, О. М. Юркевич та ін.

Наявні дискусії щодо психоаналітичного методу містять герменевтичні характеристики, які, на жаль, є поодинокими та фрагментарними, яких не достатньо для оформлення психоаналітичної герменевтики як окремої дисципліни в рамках загальної герменевтики. Окрім досліджень, що стосуються психоаналітичної інтерпретації, психоаналітичних символів і знаків, не виявлено й не запропоновано логіко-методологічних засад герменевтичності психоаналізу та не вказано місця психоаналітичної герменевтики серед інших герменевтичних практик.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах комплексної наукової теми «Філософія і розмаїття соціокультурних світів».

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної праці є філософське обґрунтування психоаналізу як герменевтичної практики шляхом виявлення теоретико-методологічних засад герменевтичності психоаналітичного процесу, а також виокремлення психоаналітичної герменевтики поруч із психологічною, філологічною, юридичною, теологічною, історичною герменевтиками.

Досягнення означеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити природничий і герменевтичний виміри психоаналізу, поєднання пояснення та розуміння як методологічних принципів гуманітарного й природничого знання; проблеми ідентифікації психоаналітичної методології;
- виявити гносеологічні особливості психоаналітичного процесу в дослідженні сфери несвідомого, для чого дослідити взаємозв'язок теорії і практики в психоаналізі, суб'єкта і об'єкта в пізнанні, поняття психоаналітичного факту та верифікації психоаналітичної інформації; зробити висновок про трансформацію психоаналізом класичних канонів теорії пізнання;
- дослідити логічний, психологічний та психоаналітичний модуси психоаналітичного розуміння й інтерпретації;
- виявити особливості побудови семіотичної системи в психоаналітичному процесі, дослідивши психологічні знаки та їх значення у сфері несвідомого;
- дослідити мовне опосередкування психоаналітичної процедури, визначити основні характеристики «психоаналітичного тексту» та умови формування «герменевтичної ситуації» в психоаналізі;
- проаналізувати особливості герменевтичної логіки в психоаналітичній практиці, механізми тлумачення та пошуку смисла під час застосування психоаналітичного методу;

– виявити агерменевтичні риси психоаналітичного процесу й причини виникнення нерозуміння;

– порівняти психоаналіз з іншими герменевтичними практиками, насамперед із психологічною герменевтикою В. Дільтея; визначити можливий вплив і взаємозбагачення історичної, філологічної, юридичної, теологічної та психоаналітичної герменевтик.

Об'єктом дослідження є психоаналітична процедура у взаємодії філософської та конкретно наукової методологій.

Предмет дослідження – філософсько-герменевтичні аспекти тлумачення та розуміння в психоаналізі.

Методологічна база дослідження. Відповідно до мети й завдань за інструментарій наукового пошуку в дисертації використано такі методи: історичного підходу (для дослідження виникнення та розвитку об'єкта і предмета); термінологічного аналізу (філософська експлікація психоаналітичних термінів та понять, виявлення їх філософського змісту; психоаналітичні версії традиційних для герменевтики концепцій і категорій); порівняння (порівняльний аналіз методологій двох дисциплін: психологічної та психоаналітичної герменевтики, психологічного інструментарію різних герменевтичних практик); феноменологічний метод (для аналізу й надання значення розумінню в психоаналізі). У дисертації також використовувалися методи загальнонаукового характеру: індукція і дедукція, аналіз і синтез, аналогія, узагальнення, ідеалізація, типологізація.

Для висвітлення теми були залучені онтологія, логіка, гносеологія, феноменологія, філософська антропологія, теорія комунікації, психологія, лінгвістика.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні психоаналітичної герменевтики як особливого типу герменевтичної практики, що поєднує філософсько-методологічне забезпечення з аналітико-терапевтичною технікою.

Наукова новизна отриманих результатів міститься в таких твердженнях:

– з'ясовано, що методологія психоаналітичної практики має як ознаки природознавчо орієнтованої науковості (раціоналізація предмета дослідження з використанням каузальних способів пізнання, методів спостереження, опису, моделювання тощо), так і гуманітарні ознаки (суб'єкт-суб'єктне пізнавальне відношення, інтенціональний характер дослідження, визнання психічних фактів об'єктами дослідження, виділення кількох видів істини: історичної, наративної, сценічної);

– доведено, що об'єктом психоаналітичної герменевтики є «психоаналітичний текст» зі своєю семіотичною специфікою: сполученням

вербальних і невербальних знаків як символічних представників психічних процесів; уведено поняття «психоаналітичного метатексту» (інтерпретативного тексту) та «психоаналітичного гіпертексту» (тексту, що передає динаміку психоаналітичного процесу);

– виявлено, що особливість психоаналітичної символізації пов'язана з витісненням об'єктів, а психоаналітична інтерпретація, використовуючи несвідоме, виконує аналітичні функції де-конденсації та ре-контекстуалізації; цей механізм десимволізації сприяє відновленню в мовленнєвих актах оповідної ідентичності пацієнта;

– встановлено, що психотерапевтична взаємодія є дискурсивною практикою; свідому комунікацію в психоаналітичній герменевтичній ситуації доповнює несвідома, що зумовлює корегування герменевтичної методології застосуванням «внутрішньої лінгвістики» та врахуванням і мовлення, і дій у психоаналітичному дискурсі;

– доведено, що в психоаналізі використовується герменевтична логіка (з моделлю «герменевтичного кола», у межах якого відбувається конструювання смислу), а формою взаємодії між «психоаналітичним текстом» та інтерпретатором є розуміння;

– визначено особливість психоаналітичного тлумачення, що містить і пояснення, і інтерпретацію та залежить від інтерпретаційних перспектив;

– виявлено, що несвідоме має власну логіку, для позначення якої вводиться поняття й термін «психологіка» (логіка психічного);

– встановлено, що герменевтичною метою психоаналізу є відновлення «герми» як внутрішньої смислової цілості психіки; у разі негативного результату психоаналізу може відбутись подальше порушення «герми», а психоаналітик постане в ролі «гермокопіда».

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та теоретичні положення дисертаційного дослідження сприяють глибшому розумінню філософських аспектів психоаналізу, насамперед його герменевтичних засад. Результати дослідження дають змогу осмислити психоаналіз не лише як психотерапію, а як культурне явище, філософська рефлексія якого та філософська експлікація психоаналітичних понять є актуальними завданнями як для філософії, так і для власне психоаналізу. Здійснений аналіз має важливе теоретичне й практичне значення для розширення меж загальної герменевтики шляхом залучення методологічних засад роботи з несвідомим, які надає психоаналіз.

Отримані результати складають основу для подальших філософських концептуалізацій психоаналізу і можуть бути використані в навчальному процесі під час підготовки загальних та спеціальних курсів з герменевтики,

історії герменевтичних практик, філософської антропології, сучасної філософії, основ психоаналізу.

Особистий внесок здобувача. Концепція, зміст, висновки дисертації й тексти публікацій розроблено автором самостійно. У дисертації використано матеріали статей і тез виступів на конференціях, підготовлених автором.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження обговорювалися на науковому семінарі кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та доповідалися автором на всеукраїнських і міжнародних конференціях: 62-й науково-технічній конференції Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури (28-30 березня 2007 р.); LXII науково-методичній конференції Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури (17-19 квітня 2007 р.); Міжнародній науковій конференції студентів і аспірантів «IV Харківські студентські філософські читання» (28-30 березня 2007 р., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); I Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Логіка та право» (12 грудня 2008 р., Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, м. Харків); IV студентсько-аспірантській філософській конференції «Філософія: нове покоління. Діалог, комунікація, дискурс» (26-28 лютого 2009 р., Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ); Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «VI Харківські студентські філософські читання» (2-3 квітня 2009 р., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів та аспірантів «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес» (21-22 квітня 2010 р., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»).

Публікації автора за темою дослідження. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено в шести одноосібних статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, і тезах чотирьох конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями та логікою дослідження й складаються зі вступу, трьох розділів (що містять 11 підрозділів), висновків та списку використаних джерел (310 найменувань). Загальний обсяг роботи – 246 сторінок, із них основного тексту – 210 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано ступінь наукової розробленості проблеми, сформульовано мету і завдання, визначено теоретичні та методологічні засади, а також розкрито наукову новизну дисертації, її теоретичне і практичне значення, подано інформацію про публікації й апробації результатів дослідження.

Перший розділ «Психоаналіз: природничий та герменевтичний виміри» присвячено проблемі статусу психоаналізу серед дисциплін, що традиційно розподіляють за різними об'єктами дослідження та різними методологіями на гуманітарні й природничі. Обґрунтовано наявність пояснювальних моментів у психоаналітичній практиці та виявлено специфіку й дієвість поєднання пояснення та розуміння, у зв'язку з чим зроблено висновок щодо психоаналітичної теорії пізнання в зіставленні з класичною гносеологією. Розглянуто наявні філософські концептуалізації психоаналізу та критичні зауваження на його адресу.

Підрозділ 1.1. «Психоаналітичний метод як поєднання природничих та гуманітарних методів дослідження» присвячений розгляду дихотомії розуміння та пояснення у філософії й науці, побудові програм «наук про дух» і «наук про природу». Психоаналіз є дисципліною, що перебуває на межі двох протилежних методологій завдяки своєму внутрішньому складу, адже психоаналіз виступає водночас як психотерапія, як процес дослідження та як теоретичне вчення. Методологічний арсенал психоаналізу процесуально несуперечливо поєднує принципи, методи, моделі, методики, характерні для здобуття природознавчого та гуманітарного знання, що виводить психоаналіз за межі позитивістського бачення науки і, шляхом переосмислення ознак науковості, додаючи до традиційно наукових категорій такі ключові поняття, як «переживання», «вираження» й «розуміння», кваліфікує психоаналіз як науку і практику, що має виразні герменевтичні ознаки.

У *пункті 1.1.1. «Гносеологічні аспекти психоаналітичного методу»* розглянуто «теорію пізнання» несвідомої сфери людської психіки та науковість психоаналітичних методів на зразок природознавчо орієнтованих психології і психіатрії. Психоаналіз має основні зовнішні (формальні) ознаки науковості: раціоналізацію предмета дослідження з використанням каузальних способів пізнання, дослідження емпіричних фактів, пошук і визначення повторюваності фактів; використання методів спостереження, опису, моделювання, створення теоретичної термінології, умов верифікації фактів у перспективі встановлення істини тощо. Але, виходячи зі специфіки психоаналітичного предмета, зміст методології, що застосовується в пошуку психоаналітичного знання, суттєво

відрізняється від змісту епістеми класичної гносеології. А саме: суб'єкт-суб'єктне пізнавальне відношення, суб'єктивний характер предмета, легітимація смислового значення, інтенціональний характер дослідження, суб'єктивація досвіду історії життя, використання розуміння та інтеракції, визнання психічних фактів об'єктами дослідження, а деяких фантазійних предметів достатніми для досягнення терапевтичного ефекту; виділення кількох видів істини: історичної, наративної, сценічної, аналітичної тощо, які відповідають комунікативному й прагматичному вимірам істини. Таким чином, психоаналіз використовує методологію гуманітарного пізнання, відображаючи його специфіку, логіку, методологічні стандарти. Тому важливими є поняття тексту, мови, діалогічності пізнання. Психоаналіз працює з гносеологією гуманітарного знання, водночас її поширюючи та розвиваючи і, разом з тим, не відмовляючись від гносеології класичної.

У пункті 1.1.2. *«Філософсько-гуманітарні концептуалізації психоаналізу (феноменолого-екзистенційний, соціальний, структурний психоаналіз)»* запропоновано для розгляду філософські концептуалізації психоаналізу, які формують певну філософську традицію щодо рефлексії психоаналізу і завдяки дослідженням індивідуального, соціального виміру буття людини, мовного опосередкування психоаналітичного процесу включають психоаналіз до циклу гуманітарних дисциплін. Це визначає методологію психоаналізу як таку, що має герменевтичну основу. Рефлексії щодо психоаналітичної методології демонструють історію переходу до такого методу дослідження, що базується на діалогічності та принципі комунікації.

У підрозділі 1.2. *«Критика психоаналітичного методу та герменевтичні концепції психоаналізу»* зроблено акцент на позиціях, що змінювались протягом історичного розвитку психоаналізу, особливо на критиці сучасного періоду психоаналізу, який характеризується недовірою до наративів, міфологічних та метафізичних здобутків психоаналітичної практики. Позитивістська критика заперечує науковість психоаналізу через неверифікованість (ненадійність) клінічних даних, неможливість встановлення значення, здійснення принципу фальсифікації тощо.

Герменевтичний підхід до психоаналізу є вагомою позицією, яка формується з часів З. Фрейда та його послідовника К.-Г. Юнга, і добре репрезентована як у сучасній філософії, так і в роботах самих аналітиків. Можемо виділити такі «герменевтичні» риси, як онтологічне та цільове розуміння, інтерпретативна діяльність, діалогова форма спілкування, оповідний характер, сценічна форма мовної комунікації тощо. У свою чергу, ці риси відповідають таким герменевтичним аспектам психоаналізу, як лінгвістичний,

історичний, культурологічний та соціологічний, що в цілому постають як багатоаспектний комплекс дослідного предметного поля гуманітарних наук.

У *другому розділі «Герменевтична логіка та структура психоаналітичної процедури. Модуси розуміння»* запропоновано виокремлення нового типу герменевтики – психоаналітичної герменевтики, із визначенням її логіко-методологічних особливостей, до яких належать: семіотичні, лінгвістичні, логіко-герменевтичні тощо. Продемонстровано опрацювання психоаналітичного метатексту герменевтичною логікою, виявлено її особливості в тлумаченні й дії «герменевтичного кола».

У *підрозділі 2.1. «Психологічні знаки та їх значення: побудова семіотичної системи при психоаналітичній інтерпретації»* запропоновано схему «синтаксис-семантика-прагматика» щодо психоаналітичної процедури з виявленням методів, що забезпечують роботу аналітика на різних рівнях психічної свідомої і несвідомої активності. Відзначено тлумачення як основний психоаналітичний метод.

У *пункті 2.1.1. «Метафора “психоаналітичного тексту” і робота з психоаналітичним матеріалом»* досліджено знакову систему психоаналітичного процесу, що відображається в метафорі «психоаналітичного тексту», у якій є довербальний, вербальний і невербальний типи знаків. Психоаналітичні знаки постають як символічні представники (замісники) переживань. У процесі взаємодії текстів повідомлень пацієнта, тлумачень і пояснень аналітика, дій, учинків, міміки, жестів, важливою характеристикою яких є як їх смислове навантаження, так і повна відсутність смислу, складається «психоаналітичний метатекст» та «гіпертекст». «Психоаналітичним метатекстом» є проінтерпретований психоаналітиком текст пацієнта. А гіпертекстова структура виникає в герменевтичному процесі як результат формування діалогу методом запитання-відповіді, де імпліцитно присутня несвідома психічна взаємодія перенесення / контрперенесення.

У *пункті 2.1.2. «Символи та символотворення: психоаналітичний підхід»* запропоновано дослідження психологічних знаків, психоаналітичних «оповідних» фактів, які складають «психоаналітичний текст» та дають змогу побудувати певну семіотичну систему, що підлягає психоаналітичній інтерпретації. Особливість психологічної символізації виявляється в тому, що символізуються витіснені об'єкти, а психоаналітична інтерпретація виконує функції де-конденсації та ре-контекстуалізації. Семіотична система психоаналізу безпосередньо пов'язана з методом психоаналітичного тлумачення, яке є особливим тому, що при дослідженні має враховувати й те, чому щось було витіснене і перетворилося на символ чи знак, і те, яким чином істина в тому чи іншому випадку викривляється.

Підрозділ 2.2. «Мислення і мовлення: порушення та терапія “оповідної ідентичності” суб’єкта» присвячений логічному модусу розуміння як можливості встановлення зв’язності того, що повідомляється. Порушення логічного (абстрактного) мислення залежить від рівня психічного порушення пацієнта: є такі порушення, якими займається психіатрія, а не психологія чи психоаналіз. Основа логічного розуміння – це наявність спільної мови та загального універсуму значень, що дає можливість аналітикові працювати з пацієнтом.

У пункті 2.2.1. *«“Інша логіка” несвідомого»* продемонстровано вихід психоаналізу за межі формальної логіки, коли він продукує особливу логіку судження. Порушення логічного зв’язку в мовленні зумовлює розбіжність синтаксичної та смислової структури, порушення логічного зв’язку між фразами. У мисленні порушуються причинові зв’язки, можливе протиставлення предметів та якостей. Порушення логіки є вимушеним процесом, за яким прихована нездатність адекватної взаємодії зі світом. Приклади дії несвідомого щодо порушення логіки – це абсурд, парадокс, гумор – особливі захисти психіки від несвідомих конфліктів та протиріч. Існують діалектичні відносини між двома видами мови – свідомої й несвідомої, що знаходить відображення у зв’язку «первинного» та «вторинного» процесів мислення. «Первинний» процес (на відміну від «вторинного» – усвідомленого, раціонального, логічного мислення) є несвідомим рівнем функціонування психіки.

У пункті 2.2.2. *«Психоаналітичний дискурс: від лінгвістичної до комунікативної моделі взаємовідносин»* досліджено сучасні трансформації психоаналізу: перехід від лінгвістичної моделі взаємовідносин у психоаналізі до комунікативної, що знаходить себе, насамперед, в урахуванні взаємодії аналітика та пацієнта. Психоаналітичний процес є комунікативним процесом з безперервною взаємодією учасників комунікації. Учасниками комунікації є і пацієнт, і аналітик; один надає, другий інтерпретує повідомлення. Комунікація в цій сфері може бути як вербальною, так і невербальною, адже «психоаналітичний дискурс» складають і мовлення, і дії. Якщо в лінгвістичній моделі взаємовідносин головним є повідомлення, спрямоване на адресата, а про реакцію адресата у відповідь на це повідомлення не йдеться, то в комунікативній моделі дослідженню піддається «мовне середовище», яке формує обох учасників діалогу. Реакції на повідомлення важливі, адже корегують первинне послання. У психоаналізі це відповідає підтвердженню / спростуванню певних гіпотез аналітика, зважаючи на реакцію на них пацієнта. Комунікативний процес є ширшим за лінгвістичний, він охоплює не лише мовленнєвий вплив на адресата, а й взаємодію учасників психоаналітичного процесу (як свідому, так і несвідому – як перенесення / контрперенесення).

У підрозділі 2.3. «Психологічне ототожнення: емпатія як спосіб розуміння» розглянуто рівень «психологічного розуміння», що доповнює рівень «логічного» і, відповідно, створює підґрунтя для психоаналітичної процедури тлумачення та герменевтичного аналізу сфери несвідомого. «Лікувальний альянс» є специфічною діалоговою формою психоаналітичного дискурсу, відмінність якого від традиційного діалогу полягає в несиметричності діалогічного відношення. А саме, у подвійному значенні топосу пацієнта: він постає одночасно і суб'єктом, і об'єктом пізнання. Він, рефлектуючи над своєю індивідуальною історією життя, одночасно дозволяє психоаналітикові досліджувати й інтерпретувати себе. Особливістю цього «лікувального альянсу» є емпатичне психоаналітичне слухання з використанням інтроспекції та подальшою словесною інтерпретацією. Емпатія сприяє створенню терапевтичної атмосфери й зміцненню відносин між аналітиком і пацієнтом та забезпечує аналіз важливим інструментом для розуміння внутрішнього світу пацієнта.

Підрозділ 2.4. «"Психоаналітичне розуміння": побудова системи герменевтичної логіки» репрезентує психоаналіз як герменевтичну дисципліну з особливою герменевтичною логікою, особливість якої пов'язана зі сферою несвідомого. Герменевтична логіка організує теоретичне герменевтичне знання, формуючи механізми пошуку смислу та схему інтерпретативної діяльності.

У пункті 2.4.1. «Тлумачення як основа психоаналітичної техніки. Види тлумачень» розглянуто тлумачення в психоаналітичній практиці як основний метод отримання смислів, як форма діяльності, якій передують спостереження, запитання, позначення та конфронтація. Тлумачення містить пояснення й інтерпретацію. Пояснення використовується в зовні свідомих чи напівсвідомих психічних фактах для уточнення, з'ясування інформації. Інтерпретація опрацьовує матеріал несвідомого. Оскільки специфіка психоаналітичного тлумачення зумовлена різноплановими інтерпретаційними техніками, то залежно від видів інтерпретації (історичної, поточної й екстратрансферентної), а також від видів інтерпретаційних перспектив (гносеологічної, семантичної та інструментальної) здійснюється й видозмінення психоаналітичного тлумачення.

У пункті 2.4.2. «"Герменевтичне коло": тлумачення та творення смислів» досліджено «герменевтичне коло» як чинна теоретична модель, що використовується для інтерпретації психоаналітичного тексту. Методологічне значення «герменевтичного кола» відбувається в різних модусах за таких відношень: частина / ціле, розуміння / пояснення, знання / пізнання, пізнання / самопізнання. Особливістю психоаналітичного процесу під час використання «герменевтичного кола» є активність несвідомого, виникнення нових смислів, «заспокоєння» й «урівноваження» контекстів відносно психічного життя, відновлення діалектичного руху в психічному розвитку людини.

Третій розділ «Агерменевтичні аспекти психоаналітичної практики»

містить аналіз специфіки психоаналітичної герменевтики, пов'язаної з несвідомим, що відкриває нову теоретико-методологічну можливість дослідження негативних сторін як логіки, так і герменевтики. Герменевтична логіка є вагомим інструментарієм психоаналітичної методології поруч із терапевтичними прийомами, які разом з герменевтичною формують особливе психоаналітичне «*techne*». Психоаналіз, незважаючи на метафору «тексту» та інтерпретативну методологію, є не тільки герменевтикою, адже тоді б поза увагою залишилися характерні риси психоаналітичної практики, коли процедура дослідження поєднується з методом лікування. Психоаналіз, насамперед, є терапією, і говорити про його герменевтичність можна стосовно певних частин та елементів психоаналітичної практики.

У підрозділі 3.1. «*”Психологіка” та психоаналіз. Агерменевтизм у психоаналізі*» проаналізовано сучасний розвиток психоаналізу, зроблено акцент на нових проблемних місцях у психоаналітичних дискусіях. Співвідношення ідей сучасного психоаналітика І. Матте-Бланко з герменевтичною версією психоаналізу проблематизує питання про межі герменевтичності психоаналітичного методу. Психоаналіз своєю логікою несвідомого розширює та доповнює формальну логіку. Біологіка І. Матте-Бланко демонструє, як асиметрична бінарна логіка сполучається із симетричною логікою несвідомого і як вони функціонують разом. Біологіку Матте-Бланко в цьому аспекті дослідження можна позначити іншим терміном – «психологіка», тобто, логіка психічного. Саме це поняття обмежує герменевтичність психоаналітичного методу, адже психологіка не потребує герменевтичного процесу. Агерменевтичність полягає в тому, що інтерпретативна інтелектуальна діяльність аналітика на цьому рівні відпускається, і мають значення лише безпосередні відчуття та емоції. У зв'язку з цим вводиться ще одне поняття – «діа-герми» – взаємної підтримки на рівні несвідомого, яке проходить без знання як такого, оскільки в ньому немає потреби. «Діа-герма» (подвійна герма) – це взаємна підтримка на рівні несвідомого, коли відпускається свідомо комунікація, вербальний обмін відчуттями змінюється на несвідомий.

У підрозділі 3.2. «*Особистість психоаналітика та її вплив на психоаналітичний процес*» розглянуто особливості психоаналітичної герменевтики в плані взаємодії суб'єктів під час психоаналітичного герменевтичного процесу. Крім суто герменевтичної комунікаційної взаємодії, у якій відбувається діалог, у психоаналітичній практиці визначальною є інтеракція, де інтерсуб'єктивність репрезентована «психологією двох». На відміну від симетричної моделі діалогу, у співвідношенні двох несвідомих (пацієнта та аналітика) діє несиметрична взаємність моделей перенесення та

контрперенесення. При цьому психоаналітик повинен і на рівні несвідомої інтеракції демонструвати певну культуру, зумовлену психічним здоров'ям, мотивованістю аналізу та знанням, що йому передують. Несвідоме пацієнта діє стихійно і видає симптоматично патогенні зони в психіці, які можуть бути й психосоматичними (тобто біопсихічними) «спайками» (або «рубцями»). Наявність міжнаукового проблемного предмета (від психології та біології одночасно) потребує й відповідної методології з боку герменевтики, де можливе використання як гуманітарної, так і природознавчої герменевтик.

У підрозділі 3.3. «Довербальна інтеракція та комунікація: дослідження досимволічного рівня розвитку психіки з точки зору теорії об'єктних відносин» розглянуто досимволічне несвідоме – сферу людського досвіду, яка не доступна для того пізнання та дослідження, що пропонуються психоаналітичною технікою стосовно дорослої людини через нездатність немовляти продукувати слова й демонструвати свою психічну активність. У той же час, цей досимволічний розвиток досить важливий, адже накреслює схему розвитку Я, тим самим надаючи можливість досліджувати витоки порушень психіки.

У підрозділі 3.4. «Нерозуміння в психоаналітичній практиці» визначено роль і значення нерозуміння в психоаналітичному процесі: з одного боку, позитивні – як вихід від незрозумілого та складностей у діалозі до розмови, подоланні перепон у дискурсі (і зовнішньому, і внутрішньому), з другого боку, негативні – як за негативної терапевтичної реакції.

Пункт 3.4.1. «Порушення діалогу та динамічне нерозуміння» містить дослідження нерозуміння як сутнісного моменту психоаналітичного процесу. Нерозуміння – відправний пункт, початок і умова розуміння. Важливо враховувати динамічний характер зміни розуміння та нерозуміння, коли моменти, спочатку призначені для розуміння, у процесі аналізу зрозумілі, змінюються на нерозуміння й нові моменти, що потребують розуміння. Таким чином, ситуація нерозуміння відтворюється знову і знову. Це є незмінною характеристикою психоаналізу, адже сама психіка має здатність до розщеплення на свідомі та несвідомі структури, витіснення певних психічних елементів, отже, завжди є те, що не зрозуміле, і в цьому сенс дослідження внутрішнього життя людини, її пізнання й самопізнання.

У пункті 3.4.2. «Позитивна та негативна терапевтичні реакції: конститувальний характер незнання. Психоаналітик як “гермокопід”» визначено межі проведення терапії: існують певні ситуації, коли психоаналіз є непотрібним і навіть небезпечним – йдеться про порушення «герми» як внутрішньої структури психіки. Відмінність герменевта від гермокопіда (тобто порушника, осквернителя приватного внутрішнього світу пацієнта) є досить

тонкою, і психоаналітик, щоб запобігти «гермокопідності» своєї діяльності, має бездоганно володіти психоаналітичним «*techne*».

У підрозділі 3.5. «*Психоаналітична герменевтика серед інших герменевтичних практик: спільність та відмінність методологій*» визначено місце психоаналізу серед інших герменевтик. Різні види тексту потребують відмінних конкретно наукових герменевтик, таких, як філологічна, історична, теологічна, психологічна, юридична, філософська, а також психоаналітична. Відмінність предметів, об'єктів дослідження формує різний методологічний арсенал цих герменевтик і різні форми розуміння. Об'єднує всі герменевтики наявність прихованого змісту, який піддається розумінню. Найближчою до психоаналітичної герменевтики є психологічна герменевтика, разом з тим, між ними є фундаментальна відмінність: перша говорить про переживання, а друга – про порушення переживання. Особливість психоаналітичної герменевтики в тому, що йдеться про інтерпретацію символічних контекстів, що належать до сфери глибинних психічних процесів індивіда та суспільства, а не лише свідомо фіксованих смислів. Психоаналітична методологія має універсальний характер і застосовується для досліджень у різних науках.

У **висновках** дисертаційної роботи узагальнено результати дослідження в цілому. Запропоновано поглиблення філософської методології щодо психоаналізу: психоаналітичний процес актуалізується в теоретичних аспектах розуміння та інтерпретації.

Оскільки основоположними для методології гуманітарних наук є поняття «переживання», «вираження», «розуміння», а об'єктом – текст, то психоаналіз постає як фундаментальна гуманітарна наука, що відповідає за дослідження й розуміння «внутрішньої людини». При цьому психоаналіз має ознаки як природничої, так і гуманітарної науки. До зовнішніх (формальних) ознак науковості психоаналізу належать: раціоналізація предмета дослідження з використанням каузальних способів пізнання, дослідження емпіричних фактів, пошук і визначення повторюваності фактів, використання методів спостереження, опису, моделювання, створення теоретичної методології, умов верифікації фактів у перспективі встановлення істини тощо. Медичний аспект пізнання є швидше умовою, ніж суттєвою характеристикою психоаналізу.

Змістова специфіка психоаналітичної методології, на відміну від природознавчо орієнтованої епістемології, репрезентує суб'єкт-суб'єктне пізнавальне відношення, суб'єктивний характер предмета, легітимацію смислового значення, інтенціональний характер дослідження, суб'єктивацію досвіду історії життя, використання розуміння та інтерпретації тощо.

Сучасний період упевнено розглядає психоаналіз як герменевтичну практику. Ця позиція, що почала формуватися за часів З. Фрейда та його

послідовника К.-Г. Юнга, в сучасній філософії підтверджується й розвивається в роботах Ю. Габермаса, П. Рікера, А. Лоренцера. Виділено такі «герменевтичні» риси психоаналізу, як: онтологічне та цільове розуміння, інтерактивна діяльність, діалогова форма спілкування, оповідний характер, сценічна форма мовної комунікації. Ці риси, у свою чергу, відповідають таким аспектам психоаналітичної герменевтики, як: лінгвістичний, теологічний, культурологічний, соціологічний тощо, у яких використовуються за аналогією методи філологічної, теологічної, історичної та інших герменевтик.

Герменевтична методологія психоаналізу орієнтована на використання, крім традиційної, ще й герменевтичної логіки. Методологічне значення «герменевтичного кола» функціонально змінюється в різних модусах у відношеннях: частина / ціле, розуміння / пояснення, знання / пізнання, пізнання / самопізнання. За умови дії «герменевтичного кола» в психоаналітичному процесі відбувається контейнування несвідомого з подальшою зміною психічних контекстів та відновленням психічного життя.

Психоаналітична інтерпретація орієнтована на роботу з ерзац-об'єктами шляхом створення пре-концепцій, концептування та утворення понять. Таким чином, аналітико-інтерпретаційні процедури сприяють раціоналізації психіки пацієнта шляхом опрацювання біотичної психології методами традиційної й герменевтичної логік. При цьому модель несвідомої інтеракції «перенесення / контрперенесення» використовується з метою створення адекватних життєвих умов для розуміння та інтерпретації. Специфіка психоаналітичного тлумачення виявляється в різнопланових інтерпретаційних техніках. Залежно від виду інтеракції (історичної, поточної чи екстратрансферентної), а також від видів інтерпретаційних перспектив (гносеологічної, семантичної чи інструментальної) здійснюється й видозміна психоаналітичного тлумачення.

Агерменевтичні фрагменти психоаналітичної практики є найбільш ризикованими. Порушення «герми» як внутрішньої структури психіки може стати негативним терапевтичним результатом, у разі чого психоаналітик постає не герменевтом, а гермокопідом.

Отже, у дисертації запропоновано філософське осмислення та обґрунтування особливого виду герменевтики – психоаналітичної герменевтики. У своєму практико-технологічному арсеналі психоаналіз постає як конкретно наукова герменевтика, а на рівні філософського узагальнення в процесі дослідження свідомості, несвідомого, проблем комунікації, інтеракції, логіки тощо психоаналіз набуває характеристик особливої філософської герменевтики, у межах якої сполучаються онтологічний, гносеологічний та феноменологічний рівні методологічного аналізу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мищенко М. Н. Психоаналитическая интерпретация: толкование и образование смыслов / Марина Николаевна Мищенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – № 734. – 2006. – С. 191-194.

2. Мищенко М. Н. Воспоминания и фантазии как герменевтико-психоаналитическая проблема / Марина Николаевна Мищенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – № 778. – 2007. – С. 84-90.

3. Міщенко М. М. Методологічне значення «переживання» для психологічної герменевтики та психоаналізу / Марина Миколаївна Міщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – № 792. – 2008. – С. 116-120.

4. Міщенко М. М. Ситуація «Da-Sein» в екзистенційному психоаналізі / Марина Миколаївна Міщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – № 812. – 2008. – С. 109-114.

5. Міщенко М. М. Психоаналітична герменевтика: метафора «психоаналітичного тексту» / Марина Миколаївна Міщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – № 830. – 2008. – С. 106-111.

6. Міщенко М. М. Критика психоаналітичної методології (до питання про обґрунтування психоаналізу як герменевтики) / Марина Миколаївна Міщенко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Філософія. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2009. – № 9. – С. 83-91.

7. Мищенко М. Н. Психическая реальность: intersубъективный подход и психологическая химера / Марина Николаевна Мищенко // Матеріали міжнародної конференції «IV Харківські студентські філософські читання». – Харків. – 2007. – С. 30-32.

8. Міщенко М. М. Тлумачення юридичної норми: принцип логіки подвійного смислу / Марина Миколаївна Міщенко // Логіка та право. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених та круглого столу «Релігія і право в Україні: історія та сучасність». Харків, 12 грудня 2008 р. / Упорядник О. М. Юркевич. – Харків. – 2008. – С. 68-70.

9. Міщенко М. М. Діалог з несвідомим: особливості психоаналітичного дискурсу / Марина Миколаївна Міщенко // Тези IV студентсько-аспірантської

міждисциплінарної конференції «Філософія: нове покоління. Діалог, комунікація, дискурс». – Київ: Видавничий проект Миколи Ковальчука. – 2009. – С. 116-118.

10. Міщенко М. М. «Сценічне розуміння» в «глибинній герменевтиці» А. Лоренцера / Марина Миколаївна Міщенко // Матеріали міжнародної конференції «VI Харківські студентські філософські читання». – Харків. – 2009. – С. 81-83.

АНОТАЦІЯ

Міщенко М. М. Розуміння та тлумачення в психоаналізі: філософсько-герменевтичний підхід. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2011.

Дисертація присвячена виявленню теоретико-методологічних засад герменевтичності психоаналітичного процесу. На основі аналізу психоаналітичних знаків, що формують «психоаналітичний текст», символотворення у сфері несвідомого, процедур тлумачення та розуміння й застосування психоаналізом герменевтичної логіки запропоновано обґрунтування психоаналізу як особливого типу герменевтичної практики. Поєднання класичної гносеології з гносеологією гуманітарного знання представлено як основну особливість психоаналізу. Встановлено, що в практично-технологічному арсеналі психоаналіз є конкретно-науковою герменевтикою, а на рівні філософського узагальнення свідомого, несвідомого, проблем комунікації, інтеракції, логіки психоаналіз володіє характеристиками особливої філософської герменевтики, в якій є онтологічний, гносеологічний, феноменологічний рівні аналізу.

В дисертації здійснена філософсько-герменевтична рефлексія відносно проблем розуміння та тлумачення в психоаналізі. Психоаналітичне розуміння репрезентує психоаналіз як герменевтичну практику з особливою герменевтичною логікою, яка організує психоаналітичне знання, формує механізми пошуку смислу та схему інтерпретативної діяльності. Психоаналітичну герменевтику виокремлено відносно інших герменевтик з визначенням її семіотичних, лінгвістичних, логіко-герменевтичних особливостей.

Ключові слова: герменевтика, психоаналіз, гносеологія, текст, тлумачення, розуміння, смисл, герма.

АННОТАЦИЯ

Мищенко М. Н. Понимание и толкование в психоанализе: философско-герменевтический подход. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.01 – онтология, гносеология, феноменология. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2011.

Диссертация посвящена выявлению теоретико-методологических основ герменевтичности психоаналитического процесса. На основе анализа психоаналитических знаков, которые формируют «психоаналитический текст», смыслообразования в сфере бессознательного, процедур толкования и понимания, применения психоанализом герменевтической логики предлагается обоснование психоанализа как особого вида герменевтической практики, которая соединяет философско-методологическое обеспечение с аналитико-терапевтической техникой. Психоаналитическая герменевтика рассматривается в соотнесении с психологической, филологической, юридической, теологической, исторической герменевтиками.

Психоаналитическая процедура рассматривается во взаимодействии философской и конкретно научной методологий. Выявлена гносеологическая особенность психоанализа, которая заключается в соединении классической гносеологии с гносеологией гуманитарного знания. Психоанализ предстает как гуманитарная наука, так как использует фундаментальные для методологии гуманитарных наук понятия «переживания», «выражения» и «понимания». Герменевтической целью психоанализа является восстановление «гермы» как внутренней смысловой целостности психики.

Для исследования знаковой системы психоаналитического процесса в диссертации вводится метафора «психоаналитического текста» со следующей семиотической спецификой: соединением вербальных и невербальных типов знаков, которые вместе с символами образуют семиотическую систему. Разные уровни обобщения психоаналитического материала представлены «психоаналитическим текстом», «метатекстом» и «гипертекстом».

В диссертации предлагаются результаты философско-герменевтической рефлексии относительно проблем понимания и толкования в психоанализе. Психоаналитическое понимание освещено в трех модусах: во-первых, в модусе логического понимания, основанного на изучении нарушений психики пациента, нарушениях логических связей в мышлении и речи. Основой логического понимания является наличие общего языка и общего универсума значений. Введено понятие «психологии» – логики психического, которая демонстрирует соединение асимметрической бинарной логики с симметрической логикой

бессознательного. Второй модус понимания – психологический – основан на психологических приемах для достижения понимания, прежде всего, эмпатии, которая способствует созданию терапевтической атмосферы и условий для лечебного альянса и выступает специфической диалоговой формой психоаналитического дискурса. Третьим модусом понимания является психоаналитическое понимание, репрезентирующее психоанализ как герменевтическую практику с особенной герменевтической логикой, которая организует психоаналитическое знание, формирует механизмы поиска смысла и схему интерпретативной деятельности. Конструирование смысла происходит благодаря модели «герменевтического круга». «Герменевтический круг» представлен как теоретическая модель в следующих отношениях – часть / целое, понимание / объяснение, знание / познание. Работу «герменевтического круга» сопровождает активность бессознательного. Особенность психоаналитического толкования содержится в соединении понимания и объяснения. Объяснение используется во внешне сознательных или полусознательных психических фактах для уточнения, выяснения информации, а интерпретация – при работе с бессознательным психическим материалом. Психоаналитическое толкование обусловлено интерпретативными техниками, видами интерпретаций, интерпретационными перспективами.

Психоаналитическое взаимодействие определяется как дискурсивная практика. Современные трансформации психоанализа демонстрируют переход от лингвистической модели взаимоотношений к коммуникативной в рамках психоанализа – с учетом взаимодействия пациента и аналитика (бессознательных процессов переноса / контрпереноса).

Анализируются негативные черты психоаналитической герменевтики, которые связаны с психотерапевтическим аспектом психоанализа. Соотнесено понимание и непонимание. Определено, что непонимание в психоанализе имеет относительно понимания динамический, постоянно возобновляемый характер и отображает первоначальное расщепление психики.

В диссертации установлено, что в практическо-технологическом арсенале психоанализ является конкретно научной герменевтикой, а на уровне философского обобщения в процессе исследования сознательного, бессознательного, проблем коммуникации, интеракции, логики психоанализ обладает характеристиками особенной философской герменевтики, в рамках которой соединяются онтологический, гносеологический, феноменологический уровни анализа.

Ключевые слова: герменевтика, психоанализ, гносеология, текст, толкование, понимание, смысл, герма.

ABSTRACT

Mishchenko M. M. Understanding and interpretation in psychoanalysis: philosophical-hermeneutical approach. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philosophy: specialty 09.00.01 – Ontology, Gnoseology, Phenomenology. – V. N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2011.

This thesis elicits theoretical / methodological foundations for the hermeneuticity of the psychoanalytical process. Substantiation of psychoanalysis as a specific form of hermeneutical practice is based on the analysis of psychoanalytical signs which form the “psychoanalytical text”, are responsible for sense-formation in the sphere of the unconscious, interpretation and understanding procedures as well as on applying hermeneutical logic in psychoanalysis. A combination of the classic gnoseology with the gnoseology of humanitarian knowledge is presented as the main gnoseological feature of psychoanalysis. It is established that in its practical and technological arsenal psychoanalysis is a hermeneutics of a particular discipline and at the level of the philosophic generalization of the conscious, the unconscious, as well as of communication, interpretation and logic, psychoanalysis has characteristics of a particular philosophical hermeneutics with ontological, gnoseological, and phenomenological levels of analysis.

This thesis also presents philosophical / hermeneutical reflection upon the problems of understanding and interpretation in psychoanalysis. Psychoanalytical understanding represents psychoanalysis as a hermeneutic praxis with its specific hermeneutic logic that organizes psychoanalytical knowledge, forms the mechanisms of searching for sense and the scheme of interpretation activities. Psychoanalytical hermeneutics is set out among other hermeneutics with a specification of its semiotic, linguistic and logical hermeneutic features.

Key words: hermeneutics, psychoanalysis, gnoseology, text, interpretation, understanding, sense, herma.

Мищенко Марина Миколаївна

**РОЗУМІННЯ ТА ТЛУМАЧЕННЯ В ПСИХОАНАЛІЗІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД**

09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Відповідальний за випуск
доктор філософських наук, професор О. М. Юркевич

